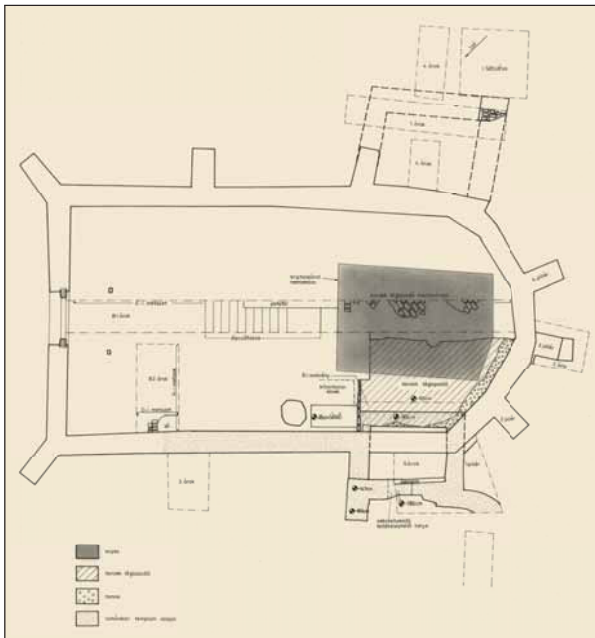

Papp Szilárd

Kisszekeres, református templom

A településre vonatkozó középkori adatokat csak a legutóbbi időben választották szét a Nagyszekeressel és két további, utóbb beléjük olvadt, szintén Szekeres nevű településsel kapcsolatos adatoktól. A középkorban Szekereskápolnának vagy Kápolnásszekeresnek hívott falunak a neve is mutatja, hogy már korán egyházi építménnyel kellett rendelkeznie. Az 1332-es pápai tizedjegyzékben Péter, az 1334-esben Pál nevű papját említik. A kápolna egy 1345-ös birtokmegosztó oklevélben is szóba kerül. Az 1351-ben említett, a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt szekeresi kápolna azonban nem lehet azonos a kisszekeresi épülettel, hisz előbbi számára Szekeresi László fiai csak ekkor kaptak engedélyt az erdélyi püspöktől, hogy benne misézhessenek és papot tarthassanak – mégpedig az anyaegyház jogainak megsértése nélkül. Épp ennek az anyaegyháznak kellett lennie a már jóval korábban kimutatható kisszekeresi templomnak, s az 1351-es adatot Nagyszekerésre lehet vonatkoztatni.¹

1. A templom alaprajza

A falusi méretekkkel rendelkező, keletelt templom kisebb változtatásoktól eltekintve ma is középkori alakjában áll.² Ez az épület azonban nem azonos a XIV. századi forrásokból ismert kápolnával, melynek alapfalait részben a mai alatt, részben tőle délre az 1980-as évek-

2. Mérműves ablakok a szentélyen

ben történt ásatások során megtalálták. A korai épületből előkerült hajójának északi fala – melyre utóbb ráépült a mai templom hajójának déli fala –, északi diadalívpillére, és a hajónál keskenyebb szentélyének szintén északi fala, félköríves apszisának indításával együtt. Részben a mai szentély déli része alatt tárták fel a korábbi sekrestyéjének az alapfalait. A téglából emelt, apszisformája alapján az Árpád-korra keltezhető templom nyugati és déli részének falait nem találták meg, azok anyagát feltehetően kitermelték, hogy a mai templom építéséhez használják fel.³

A kutatások szerint egyetlen periódusban felépült jelenlegi templomnak téglalap alaprajzú a hajója, hozzá azonos szélességű, a szabálytalan tizenkét szög hét oldalával záródó szentély járul.⁴ Utóbbi északi oldalához egykor sekrestye csatlakozott, melynek alapfalait feltárták.⁵ Falazott torony létéről nincs tudomásunk. A téglából épített, ma egyterű templomot a középkorban dia-

dalív választotta ketté.⁶ Mind a hajót, mind a szentélyt kívül támpillérek erősítik. A hajó nyugati sarkain átlós pillérek láthatók, s északi falának közepén is áll egy utólag épített pillér.⁷ Egyik északkeleti sarkától és sekrestyéjének falcsatlakozási helyeitől eltekintve a szentélynek minden sarkán található támpillér.⁸ Az azonos kialakítású táмок kétosztatúak, középkori részletformák nem figyelhetők meg rajtuk.

Meglehetősen szerény képet mutat a templom kevés középkori részlete. Lábazata és főpárkánya már nincs az épületnek. A valószínűleg 1936-ban, cementből készült előbbi a legutóbbi felújítás során távolították el, a főpárkányt pedig szintén a két háború közötti munkálatok alkalmával bonthatták vissza a falkoronával együtt.⁹ A templom jelenlegi nyugati bejárata is az 1936-os felújítás eredménye, de e helyen a korábbiakban is volt már

3. A templom belseje kelet felé

kapu.¹⁰ Talán ehhez tartozott az ásatások során előkerült, reneszánsz profilú keretkő.¹¹ A kapu felett a legutóbbi kutatáskor előkerült egy csúcsára állított négyzetes formájú, újkori ablak, melynek létéről korábbról is van információ.¹² A hajó befalazott déli kapunyílását az 1980-as években bontották ki, és a befalazásból, de máshonnan is előkerült keretkövei alapján a bejáratot rekonstruálni lehetett.¹³ A lapos csúcsívű kapu keretének profilja a nyílás felé vékony, rézsús lemeztagnból, félpálcagatagnból, a falsíkkal párhuzamos újabb lemeztagnból és nyújtott negyedhomorlatból áll, a profil a lábazat felső, rézsús felületéből nő ki. A hajó e déli falán két szegmensívű lezárású ablak látható, melyeket e falszakasz nagyobb mérvű felújítása során akkor alakíthattak ki, amikor a köztük lévő, a hagyomány szerint a Rozsályi Kun család sárkányfogas címerét mutató, XVII. századi (?) epitáfiumot is elhelyezték itt.¹⁴ A nyugatabbra eső ablak felett a kutatás során megtalálták a középkori nyílás félköríves záradékát.¹⁵ A szentélynek a déli és délkeleti falszakaszán

maradtak fenn eredeti ablakok. A kívül félkörösen, a mérműnél csúcsívesen záródó, rézsús bélletű nyílások kőből készültek, s kétosztatúak.¹⁶ A bizonytalan formájú és fel-tűnően gyenge kivitelezésű, kört és halhólyagszerű formát mutató mérművek egyetlen kőlapból vannak kifaragva.¹⁷ A szentélyzáradékon látható körablak a falhoz képest utólagos kialakítású, nehezen értelmezhető, furcsán elhelyezett hengertagjai vakolatból készültek.¹⁸ Az 1980-as években történt kutatások során előkerült a sekrestye

4. Szentségház a szentély északkeleti falán

szentélybe vezető ajtónyílása és mellette egy négyzetes falifülkéje.¹⁹ Keleti és nyugati falának a szentélyhez csatlakozó csonkját kiegészítették, falainak többi részét térdmagasságig felfalazták.²⁰

A templom belsejében egyetlen további középkori részlet látható. Északkeleti falszakaszán álló téglalap alakú szentségtartófülke került elő, kőből készült keretezésének egy részével.²¹ A keret felületét utólag lefaragták, ahogy az alatta lévő konzolét is.²² Felül háromszögű, stilizált rozettával díszített, kő oromzat zárja a keretet, tetején keresztel.²³ Az oromzatot kétoldalt kúszóleveles

fiálékát utánzó, a falra festett tornyocskák keretezik, s középen, a keresztet magába foglalva egy számárhátívre emlékeztető, festett forma is látható.²⁴ E részletek színezése az oromzaton is megjelenik. A templom esetleges középkori boltozatára utaló nyomok – eltekintve persze a támpillérektől, amik azonban önmagukban nem jelentenek bizonyítékot – nem kerültek elő.

A kevés és részben gyengén kivitelezett forma szerencsére szolgál a számunkra annyi információval, hogy az épület keletkezésének ideje bizonyos határok között megállapítható. A valamelyest datálható részletek származhatnak egyetlen építési időből. A déli kapu nyomott csúcsíve és lapos, reneszánsz jellegű profilja, a keletebbre eső szentélyablak mérművének félköríves nyílászárásokat kettős halhólyaggal kombináló formája – akár közép-

kori, akár csak azt utánzó megoldásról van szó –, s a reneszánsz kerettörök együttesen a XVI. század első néhány évtizedére utal. Leginkább erre az időszakra jellemző a szentély és a hajó azonos szélességű kialakítása is.

Miután a XVI. század közepén a falu a Rozsályi Kun családnak már kizárólagos birtokát képezte, s a későbbiekben kimutatható a család itteni temetkezése is – a szentély alatti sírboltot legalábbis hagyományosan hozzájuk kötik –, leginkább nekik tulajdoníthatjuk a mai templom felépítését.²⁵

A fényképeket Mudrák Attila (2–4.) készítette, a rajz őrzési helye: KÖH Tervtár, ltsz.: 54903.

JEGYZETEK

- ¹ NÉMETH 2008. 283–286.; MEZŐ 2003. 443. (a pápai tizedjegyzék adatai itt még Nagyszekeres alatt); LUKÁCS 1996. 367. (a Boldogságos Szűz titulus, azaz az 1351-es adat itt Kisszekeresre vonatkoztatva).
- ² Az épületre ld.: MMT XI.: 116–118. (Gergelyffy András); KALÓ 1993. 26–27.; KALÓ 1994. 38–41.; KALÓ 1999. 13.; SIPOS 2000. 31–35. – ld. továbbá a Lukács Zsuzsa vezetésével 1983–1987 között a templomnál folytatott, s a helyreállítást előkészítő ásátások és falkutatások dokumentációját, KÖH Tervtár, ltsz.: 21469., 21470., 21956., 25615., 25616., 30037.
- ³ Ld.: Lukács Zsuzsa kutatási jelentéseit, KÖH Tervtár, ltsz.: 21469., 21470., 25616.; valamint LUKÁCS 1996. 366–367.
- ⁴ Az egységes építésre ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.
- ⁵ LUKÁCS 1996. 366.
- ⁶ Alapjait az ásátások során megtalálták, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 25615., 25616.
- ⁷ Utóbbira ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.
- ⁸ A szentély délkeleti és záradékfal-szakaszának déli támpilléret az újkorban elbontották, és a templom legutóbbi helyreállításakor építették vissza, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 21469., 30037.; KALÓ 1994. 38.
- ⁹ KÖH Tervtár, ltsz.: 21956.
- ¹⁰ KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.; Rómer Flóris és Henszlmann is említi, hogy a nyugati kapu be van falazva, ld. HENSZLMANN 1864. 153.; KÖH Tudományos Irattár, Rómer-hagyaték, ltsz.: 402/13.
- ¹¹ A két kímátag között lemeztaggal kialakított, derékszögben beforduló profilú faragványt az északi diadalív pillér alapozása körül találták. Mérete alapján ajtónyíláshoz kellett tartoznia, KÖH Tervtár, ltsz.: 21469., 25615., 30037.
- ¹² KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.; Rómer és Henszlmann körablakot említenek itt, ld.: HENSZLMANN 1864. 153.; KÖH Tudományos Irattár, Rómer-hagyaték, ltsz.: 402/13.
- ¹³ Az ajtónak a küszöbköve maradt meg in situ, keretkövei közül pedig csak záradékrésze van teljesen újonnan faragva, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 21469., 30037.; KALÓ 1994. 38–41., 3. kép.
- ¹⁴ KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.; a Rozsályiak címerére ld.: CSERGHEŐ 1891. 9–15. képtábla: No 31., 37., 44. Az epitáfiumot Rozsályi Kun László szatmári várkapitányhoz szokás kötni (ld. pl.: KISS K. 1878. 565.; KALÓ 1994. 38.), alig kivehető felirata azonban közöletlen. A felirat már a 19. század közepén is rossz állapotú volt, mert Rómer feljegyezte, hogy *a déli ajtó fölött, oldalt Kun czímeres,*

nehéz olvasású sirkő van, melynek fejtegetése több időt vett volna igénybe, mint a mennyeivel rendelkezhettem. – ld.:

- KÖH Tudományos Irattár, Rómer-hagyaték, ltsz.: 402/13.
- ¹⁵ KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.; 1987-ben a hajó belsejében ásott kutatóárokban talán ennek vagy ezeknek a középkori ablak(ok)nak találtak meg a maradványait, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 25616.
- ¹⁶ A templom legutóbbi felújítása során hiányos keretüket kiegészítették, osztójukat újrafaragták, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 30037.
- ¹⁷ Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy előre gyártott elemekről van szó (KÖH Tervtár, ltsz.: 21956.; KALÓ 1994. 38.), sőt, a nagyon alacsony, kontár minőség inkább helyben való készítésüket valószínűsíti. Tekintve, hogy a déli kapu kerete rendes kőfaragómunka, valamint hogy a mérművek egy kőlapból való kifaragása arra utal, hogy készítőjük nem volt tisztában a mérművek előállításának gyakorlatával, még az is felvethető, hogy a jelenlegi darabok esetleg későbbi időszakból származó, a korábbiakat másoló pótlások. A keletebbre lévő ablak mérművében fennmaradtak eredeti, önkeretes üvegszemek, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 21469.
- ¹⁸ KÖH Tervtár, ltsz.: 25615.
- ¹⁹ KÖH Tervtár, ltsz.: 21956.; LUKÁCS 1996. 366.
- ²⁰ A sekrestye ajtaja felett ma megjelenik egy sátor tetős lezárású ablaknyílás. Hogy ennek volt-e bármilyen előzménye, és mi célt szolgált, a kutatási dokumentációból nem derül ki.
- ²¹ KÖH Tervtár, ltsz.: 21469., 25615. A fülkét közvetlenül körbefogó keretből csak könyöklőrésze maradt meg a szárkövek rövid indításával. Ez alapján tehát nem teljesen egyértelmű a jelenlegi kiegészítés, noha leginkább tényleg az a valószínű, hogy eredetileg is egyenes lezárással rendelkezett a tetején.
- ²² A konzol felületén utólag (?) befaragott M M szignatúra (?) látható.
- ²³ A rozettát utólagosan is rávéshették a timpanonra, e forma a XII. századi feltűnése után teljesen időtlenné vált, ld.: ENTZ 1994. 31.
- ²⁴ E festés talán inkább már a reformáció utánról, s nem a szentségfülke elhelyezésének idejéből származhat. Nem tűnik ugyanis logikusnak, hogy ha a fülke tetejére egyszer már faragott oromzatot helyeztek, miért festettek volna e fölé ugyanakkor még egy további, oromzatszerű formát is.
- ²⁵ MAKSAY 1990. II.: 729. 1515-ben birtokos volt még a faluban Cégényi Kende Péter, 1524-ben pedig a Drágfiak is, ld.: SZIRMAJ 1809/1810. II.: 244–247. A sírbolta ld. pl.: KISS K. 1878. 565. Állítólag e templomból származik Rozsályi Kun Anna ma a Magyar Nemzeti Galériában őrzött epitáfiuma. Ld.: MNG 1984. No 131.